
РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.231.14(477+4-6ЄС)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.169>

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Бабарицький О.В.,

*кандидат економічних наук, полковник,
заступник начальника інституту з навчальної та
наукової роботи – начальник навчального відділення
Військово-юридичного інституту*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-1690-1837*

Ігнат'єва А.І.,

*кандидатка педагогічних наук, викладачка кафедри
загальновійськових дисциплін Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-3446-4036*

Брянкін А.С.,

*курсант 3 курсу 1 групи
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0002-3641-6975*

Бабарицький О.В., Ігнат'єва А.І., Брянкін А.С. Міжнародний захист прав людини: порівняльний аналіз забезпечення прав людини в Україні та країнах Європейського Союзу.

У статті проведено комплексний аналіз міжнародного захисту прав людини, зокрема, порівняльний розгляд правових стандартів, що застосовуються в Україні та країнах Європейського Союзу. Визначено основні міжнародно-правові механізми, які регулюють питання захисту прав людини, включаючи Хартію основних прав Європейського Союзу, Європейську конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод, а також діяльність Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини. Особливу увагу приділено ролі національних правозахисних інституцій та їхній взаємодії з міжнародними організаціями.

У процесі дослідження виявлено ключові відмінності між системою захисту прав людини в Україні та країнах Європейського Союзу. Зокрема, підкреслено диспропорцію в ефективності судових механізмів захисту прав людини, рівні соціального забезпечення, механізмах протидії дискримінації та доступності правосуддя для різних категорій населення. Встановлено, що судова система України досі стикається з такими викликами, як корупція, політичний вплив та складність виконання рішень судів, що знижує рівень довіри громадян.

Окремо дослідження присвячений аналізу позитивного досвіду країн Європейського Союзу, зокрема Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Королівство Швеції та Королівство Данії, які демонструють високі стандарти захисту прав людини та ефективність механізмів соціальної політики. Виявлено, що такі фактори, як незалежність судової влади, наявність дієвих правозахисних інституцій, а також комплексний підхід до забезпечення соціальних гарантій сприяють формуванню стабільного правового середовища, яке забезпечує громадянам високий рівень безпеки та захищеності.

У статті сформульовано пропозиції щодо вдосконалення механізмів правового захисту в Україні. Зокрема, запропоновано комплекс заходів, спрямованих на гармонізацію національного законодавства із європейськими стандартами, реформування судової системи, покращення соціального захисту населення та посилення міжнародної співпраці. Особливий акцент зроблено на необхід-

ності створення ефективних механізмів моніторингу дотримання прав людини, спрощення процедур звернення до Європейського суду з прав людини та забезпечення реального виконання його рішень в Україні.

Ключові слова: міжнародний захист прав людини, Європейський Союз, Європейський суд з прав людини, соціальний захист, європейські правові стандарти, національні механізми захисту, порушення прав людини.

Babaritsky O.V., Ignatieva A.I., Briankin A.S. International human rights protection: comparative analysis of human rights in Ukraine and the European Union.

The article provides a comprehensive analysis of international human rights protection, including a comparative analysis of legal standards applied in Ukraine and the European Union. The author identifies the main international legal mechanisms governing the protection of human rights, including the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as well as the activities of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights. Particular attention is paid to the role of national human rights institutions and their interaction with international organizations.

The study reveals key differences between the human rights protection system in Ukraine and the European Union. In particular, the author emphasizes the disproportion in the effectiveness of judicial mechanisms for the protection of human rights, the level of social security, mechanisms for combating discrimination and access to justice for different categories of the population. It is established that the judicial system of Ukraine still faces challenges such as corruption, political influence and difficulty in enforcing court decisions, which reduces the level of public trust.

The study also analyzes the positive experience of the European Union countries, in particular, the Federal Republic of Germany, the French Republic, the Kingdom of Sweden and the Kingdom of Denmark, which demonstrate high standards of human rights protection and the effectiveness of social policy mechanisms. It is found that such factors as the independence of the judiciary, the existence of effective human rights institutions, and a comprehensive approach to social guarantees contribute to the formation of a stable legal environment that provides citizens with a high level of security and safety.

The article formulates proposals for improving the mechanisms of legal protection in Ukraine. In particular, the author proposes a set of measures aimed at harmonizing national legislation with European standards, reforming the judicial system, improving social protection of the population and strengthening international cooperation. Particular emphasis is placed on the need to create effective mechanisms for monitoring the observance of human rights, simplifying the procedures for applying to the European Court of Human Rights and ensuring the actual enforcement of its judgments in Ukraine.

Key words: international human rights protection, European Union, European Court of Human Rights, social protection, European legal standards, national protection mechanisms, human rights violations.

Постановка проблеми. Міжнародний захист прав людини є фундаментальною складовою сучасного правопорядку, що спрямований на забезпечення гарантій основоположних прав і свобод незалежно від державної приналежності особи. Україна, прагнучи інтеграції в європейське співтовариство, активно запозичує правові механізми, притаманні країнам Європейського Союзу (далі – ЄС; Союз), однак на практиці спостерігається значний розрив між міжнародними стандартами та їхньою реалізацією в національній правовій системі. Таким чином, проблема полягає не лише у формальному закріпленні прав людини в міжнародних і національних правових системах, а й у забезпеченні їх ефективної реалізації, дотримання та захисту в умовах сучасних глобальних загроз. Це вимагає комплексного дослідження міжнародно-правових механізмів захисту прав людини, їхньої імплементації на національному рівні та оцінки відповідності національного законодавства загальновизнаним стандартам.

У зв'язку з цим, порівняльний аналіз забезпечення прав людини в Україні та країнах ЄС є важливим для виявлення ключових проблем і розробки механізмів їх подолання.

Метою цього дослідження є всебічний аналітичний огляд сутності міжнародних стандартів захисту прав людини в Україні та країнах Європейського Союзу, обґрунтування важливості та стратегічної доцільності для забезпечення ефективного захисту.

Стан опрацювання проблематики. Дослідження міжнародного захисту прав людини охоплюють широкий спектр правових питань, пов'язаних із імплементацією міжнародних стандартів у національні правові системи, ефективністю правозахисних механізмів та відповідністю внутрішнього законодавства загальновизнаним нормам. Аналіз прав людини в Україні та країнах Союзу

здійснюється в контексті порівняльного правознавства, що дозволяє виявити ключові проблеми та відмінності у підходах до забезпечення прав і свобод громадян. Проблематика міжнародно-правового регулювання прав людини активно досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями, зокрема у працях В. Буткевича, В. Денисова, М. Буроменського, О. Салманова, В. Бабкіна, а також у монографічних дослідженнях та статтях А. Кресіної, О. Уварової, В. Репецького, І. Яковюка, І. Лукашук, Ю. Барбари, К. Веллера, Ф. Тюфо та Дж. Доннеллі. Значний внесок у дослідження міжнародних механізмів захисту прав людини зробили також Р. Алексі, Г. Коен, М. Новак та В. Шведа.

Виклад основного матеріалу. Правова система захисту прав людини в ЄС базується на низці ключових документів, серед яких визначальне значення має Хартія основних прав ЄС, що була ухвалена у 2000 році та набула юридично обов'язкового статусу з прийняттям Лісабонського договору у 2009 році. Цей документ кодифікує основні цивільні, політичні, соціальні та економічні права, які повинні забезпечуватися та захищатися на всій території Союзу [1]. Хартія не лише гарантує базові свободи, але й встановлює принципи рівності, захисту персональних даних, права на освіту, соціальний захист і охорону здоров'я [2]. Крім того, вона зобов'язує інститути регуляції в ЄС та самих держав-членів дотримуватися зазначених стандартів при реалізації європейського права. Важливим елементом захисту прав людини є також Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі - ЄКПЛ), яку ухвалила Рада Європи (далі - РЕ) у 1950 році [3]. Всі країни-члени ЄС є одночасно учасниками РЕ, що передбачає обов'язковість виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), який є головним органом контролю за дотриманням ЄКПЛ. Рішення цього суду є остаточними та обов'язковими для виконання, що забезпечує додатковий рівень захисту прав людини [4, с. 24–26].

ЄСПЛ неодноразово розглядав скарги осіб, які, хоча на момент подання звернення не зазнали безпосереднього порушення своїх прав, гарантованих ЄКПЛ та її протоколами, проте мали обґрунтовані побоювання щодо можливого порушення в майбутньому. У зв'язку з цим, ним виокремлено спеціальну категорію заявників, відомих як «потенційні жертви порушень прав людини», надавши їм особливий статус у межах своєї юрисдикції [5, с. 54].

У країнах Союзу існує багаторівнева система захисту прав людини, яка включає як національні судові інституції, так і наднаціональні органи. Зокрема, Суд Європейського Союзу (далі - СЕС) відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання прав людини в межах юрисдикції ЄС. Його рішення мають обов'язкову силу та є прецедентними для судової практики держав-членів. СЕС має компетенцію тлумачити законодавство ЄС та перевіряти його відповідність основоположним правам. Водночас національні конституційні суди країн ЄС також мають значну автономію у захисті прав громадян, проте вони мають обов'язок враховувати рішення СЕС та ЄСПЛ [6, с. 105-106]. У багатьох країнах ЄС створені спеціалізовані інститути з прав людини, які здійснюють моніторинг, надаючи юридичну допомогу та сприяючи підвищенню правової обізнаності населення.

Рівень захисту прав людини значно відрізняється серед різних країн ЄС, що зумовлено історичними, політичними та економічними факторами. Наприклад, у скандинавських країнах, таких як Королівство Швеція, Королівство Норвегія та Королівство Данія – діє одна з найефективніших систем правозахисту, яка базується на високому рівні соціальної відповідальності держави. Ці країни демонструють високі показники щодо свободи слова, соціального забезпечення та рівності прав громадян. Важливу роль у цьому відіграють незалежні судові системи, розвинена система державного нагляду за дотриманням прав людини та активна діяльність громадянського суспільства. Данія, наприклад, впроваджує політику соціальної рівності, що передбачає безкоштовну освіту, медицину та значну підтримку безробітних [7].

У Федеративній Республіці Німеччині (далі - ФРН) захист прав людини забезпечується як на конституційному рівні, так і через діяльність судових інституцій, зокрема Федерального конституційного суду, який є ефективним механізмом захисту прав громадян. Особливої уваги заслуговує німецька система антидискримінаційного законодавства, що передбачає суворі санкції за порушення рівності громадян. Крім того, надання політичного притулку та захист біженців у ФРН є одним із найбільш розвинених у Європі, що значно відрізняється від ситуації з Україною, де система підтримки біженців ще не досягла належного рівня. У цьому контексті ФРН пропонує спеціальні соціальні програми для іммігрантів, що допомагають їм адаптуватися до місцевого середовища та забезпечують їхню інтеграцію в суспільство. Крім того, у ФРН діє Федеральне відомство з питань боротьби з дискримінацією, яке здійснює моніторинг виконання законодавства про рівні можливості та надає юридичну підтримку постраждалим від дискримінації [8].

У Французькій Республіці захист прав людини реалізується через поєднання конституційного, судового та міжнародного контролю. Важливу роль у захисті громадянських прав відіграє Рада Держави та Конституційна Рада, що здійснюють нагляд за відповідністю законодавства принципам демократичного суспільства. Франція також демонструє високий рівень захисту соціально-еконо-

мічних прав, зокрема у сфері охорони здоров'я та трудових правовідносин. Разом з тим, країна стикається з проблемами інтеграції іммігрантів, що часом призводить до порушень прав людини у контексті «антидискримінаційної» політики. У Франції важливу роль відіграє Державний омбудсмен, який розглядає скарги громадян на порушення прав у сфері державного управління, охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення.

Окрім розглянутих прикладів, важливо враховувати специфіку таких держав, як Королівство Іспанії та Італійської Республіки, які мають свої особливості у сфері захисту прав людини. Іспанія, наприклад, активно працює над правами жінок і боротьбою з домашнім насильством. Її правова система передбачає жорсткі санкції за гендерно зумовлене насильство, а також спеціальні суди, які займаються виключно такими справами. Водночас у сфері міграційної політики Королівство стикається зі значними труднощами, зокрема у забезпеченні прав мігрантів, які прибувають через Середземне море. В Італії велика увага приділяється питанням трудових прав та боротьбі з експлуатацією праці, особливо у сфері сільського господарства, де досі існує проблема нелегального працевлаштування мігрантів у складних умовах.

Міжнародний досвід таких країн, як Королівство Швеція, ФРН, Французька Республіка та Естонська Республіка, демонструють ефективні підходи до забезпечення соціальної справедливості та рівного доступу до соціальних послуг, які можуть бути частково адаптовані до українських реалій. Зокрема, у Швеції муніципалітети мають високий ступінь фінансової та організаційної автономії, що дозволяє їм самостійно управляти власними соціальними програмами, включаючи догляд за літніми людьми. Такий підхід може бути корисним і в Україні, де громади все ще стикаються з нестачею фінансових ресурсів, що обмежує їхню здатність надавати якісні соціальні послуги громадянам. Підвищення фінансової незалежності місцевих громад призведе до більш ефективної організації соціальної допомоги та надання послуг на місцевому рівні [9, с. 119].

Щодо України, правове регулювання у сфері захисту прав людини ґрунтується на Конституції України, яка містить широкий спектр основоположних прав і свобод, а також на міжнародно правових договорах, на ратифікацію яких надала дозвіл Верховна Рада України (далі – ВРУ). Конституція гарантує права на життя, свободу, особисту недоторканність, свободу слова та інші. Україна є учасницею основних міжнародних документів у сфері прав людини, зокрема ЄКПЛ, Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права та інших. Важливим є також законодавче закріплення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який є ключовою національною інституцією, що здійснює парламентський контроль за дотриманням прав і свобод людини. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як РЄ, Організація Об'єднаних Націй та Організації з безпеки й співробітництва в Європі, що сприяє інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство.

Якщо порівнювати держави-члени Союзу з Україною, то основні відмінності між країнами ЄС полягають у недостатній ефективності правозастосовних органів і судової системи, що спричиняє тривалі розгляди справ, невиконання судових рішень та порушення права на справедливий розгляд судових справ, а також самої доступності соціальних гарантій та механізмів захисту прав громадян. В Україні судова система залишається під впливом політичних чинників, що суттєво знижує рівень довіри до неї, що зумовлено тривалістю судових процесів та високим рівнем корупційних схем.

Соціальні гарантії, такі як пенсійне забезпечення, охорона здоров'я та освіта, значно поступаються за рівнем якості тим, що пропонують європейські держави, дуже велика кількість населення попросту боїться отримувати державну медичну допомогу у зв'язку з її якістю. Остаточне реформування системи охорони здоров'я та соціального захисту має дуже велике значення, адже згідно із задекларованим захистом прав людини, ЄС приділяє важливу увагу даним державним інституціям та питанню приватної медицини [10, с. 19].

Питання соціально-економічних прав також демонструє значні відмінності між Україною та ЄС. У країнах Союзу діє комплексна система соціального захисту, яка передбачає високі стандарти медичного обслуговування, пенсійного забезпечення, доступу до освіти та соціального страхування. В Україні ж, попри законодавче закріплення відповідних прав, їх реалізація є проблематичною через обмеження бюджетних ресурсів, бюрократичних перешкод та нерівномірним доступом до соціальних благ у різних регіонах країни. Значною проблемою є низький рівень фінансування медицини, що особливо гостро проявилось під час пандемії COVID-19, коли система охорони здоров'я виявилася неспроможною ефективно реагувати на виклики сучасності.

Початок повномасштабного вторгнення на територію України ще більше загострив проблеми щодо реалізації соціально-економічних прав, посилюючи системні виклики у сферах соціального захисту, медицини, пенсійного забезпечення та доступу до освіти. Масові внутрішні переміщен-

ня населення спричинили нерівномірний розподіл соціальних благ, а зруйнована інфраструктура ускладнила доступ до медичних послуг та соціальної допомоги. Бюджетні ресурси спрямовуються переважно на оборону, що призводить до значного скорочення фінансування соціальних програм. Особливо критичною є ситуація в медицині, де нестача фінансування, руйнування лікарень і дефіцит кадрів поглиблюють проблеми. Доступ до освіти також обмежений через знищені навчальні заклади та вимушений перехід багатьох шкіл і університетів на дистанційне навчання, що не завжди забезпечує належний рівень якості освіти. Водночас війна змусила державу переглянути підходи до соціального забезпечення, розширивши підтримку ветеранів, сімей загиблих військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО), однак ці заходи потребують подальшого вдосконалення та сталого фінансування.

Окрему увагу слід приділити захисту прав ВПО та біженців, що є актуальним як для України, так і для ЄС. Країни Союзу мають чітко визначені механізми надання статусу біженця, соціальної підтримки та інтеграції таких осіб у суспільство. В Україні ж процес отримання статусу ВПО супроводжується численними адміністративними складнощами, а державна підтримка є занадто обмеженою для забезпечення проживання таких осіб.

Висновки. Для вирішення зазначених проблем необхідно впроваджувати комплексні та системні зміни, спрямовані на покращення соціального захисту населення, реформування медичної, освітньої та правової сфер, а також адаптацію українського законодавства до європейських стандартів. Одним із ключових напрямів є суттєве збільшення державного фінансування у сфері соціального забезпечення, зокрема медицини, освіти та пенсійного забезпечення. Для цього необхідно не лише ефективніше розподіляти бюджетні кошти, а й активно залучати міжнародну фінансову допомогу, що дозволить покрити найбільш нагальні потреби у соціальному секторі. Особливої уваги потребує медична сфера, яка зазнала значних втрат унаслідок початку повномасштабної війни, що призвело до руйнування лікарень, нестачі медичних працівників та обмеженого доступу до необхідних послуг. Для подолання цієї кризи слід розробити механізми швидкого відновлення медичної інфраструктури, запровадити ефективні програми підтримки медичних працівників через підвищення зарплат та покращення умов праці, а також забезпечити населення необхідними медичними послугами незалежно від місця проживання [11, с. 237].

Не менш важливим завданням є спрощення адміністративних процедур, пов'язаних з отриманням статусу ВПО та соціальних виплат, щоб громадяни могли швидко отримати необхідну допомогу без зайвих бюрократичних перешкод. Важливим аспектом є також розширення державних і міжнародних програм, спрямованих на забезпечення тимчасового житла для ВПО, створення дієвих механізмів їхньої інтеграції в місцеві громади, надання можливостей працевлаштування та соціальної адаптації. Крім того, держава має розвивати стратегії щодо забезпечення житлом осіб, які втратили його внаслідок бойових дій, та надавати їм підтримку в довгостроковій перспективі.

Ще однією критично важливою сферою є освіта, яка зазнала серйозних випробувань через знищення навчальних закладів, вимушений перехід на дистанційне навчання та масову міграцію студентів і викладачів. Для подолання цих проблем необхідно не лише відновлювати зруйновані школи та університети, а й модернізувати систему дистанційного навчання таким чином, щоб вона могла забезпечити повноцінний доступ до якісної освіти для всіх категорій населення, зокрема для дітей із зон активних бойових дій та ВПО. Важливим аспектом є також фінансова підтримка студентів і викладачів, створення програм грантової та стипендіальної підтримки для тих, хто через війну опинився у складних умовах.

Особливої уваги потребує і судова система, яка в Україні традиційно стикається з проблемами корупції, затягуванням розгляду справ та невиконанням судових рішень. Для підвищення рівня довіри до правозахисних механізмів необхідно здійснити комплексне реформування судової влади, спрямоване на усунення корупційних чинників, забезпечення оперативного розгляду справ, дотримання принципу верховенства права та реальне виконання судових рішень, особливо тих, що стосуються соціального захисту населення. Без цього громадяни продовжуватимуть стикатися з ситуаціями, коли їхні законні права, хоч і закріплені на папері, фактично залишаються недоступними.

Окремо варто наголосити на необхідності реформування системи соціального страхування, яка має стати більш ефективною та доступною для громадян. Важливо створити такі механізми соціального забезпечення, які дозволять зменшити навантаження на державний бюджет, зокрема через розвиток страхових програм, участь роботодавців у фінансуванні соціального захисту та розширення можливостей громадян самостійно формувати свої соціальні гарантії. Подібні практики успішно діють у країнах ЄС і можуть бути адаптовані до українських реалій, що сприятиме підвищенню рівня соціальної захищеності населення та приналежності України до Союзу.

Таким чином, порівняльний аналіз захисту прав людини в Україні та країнах ЄС виявляє низку проблем, які потребують комплексного вирішення. Запровадження європейських стандартів у

сфері прав людини, реформування судової та соціальної систем, посилення правозахисної інфраструктури та ефективна співпраця з міжнародними партнерами стануть основою для покращення ситуації з дотриманням прав людини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lisbon Treaty. Official. 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT> (дата звернення: 01.03.2025).
2. Charter of Fundamental Rights // Official. 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
3. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Official website of the European Court of Human Rights. 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 01.03.2025).
4. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволюдний стандарт. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 3(74), 2013. С. 23–30.
5. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник / І.А. Шуміло. Київ: ФОП Голембовська О.О. 168 с.
6. Ігнатенко Є.О. Судова практика Європейського Суду з прав людини. Нац. парадигма правового розвитку сучасної України. 2023. С. 104–107.
7. Аналітичний центр ADASTRA. Скандинавська модель: секрет успіху країн Північної Європи чи система, позбавлена майбутнього. URL: <https://adastra.org.ua/blog/skandinavska-model-sekret-uspihu-krayin-pivnichnoyi-yevropi-chi-sistema-pozbavlena-majbutnogo> (дата звернення: 02.03.2025).
8. Federal Anti-Corruption Agency of Germany. Anti-Discrimination Service. URL: <https://www.antidiskriminierungsstelle.de/EN/homepage/homepage-node.html> (дата звернення: 02.03.2025).
9. Будяченко О.М. Міжнародно-правові аспекти інтеграції України до Європейського Союзу. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. № 1 (2025). С. 114–122.
10. Prospects and challenges of Ukrainian European integration. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. № 26-04, 2023. С. 55–59.
11. Шишка І.В. Програмний підхід до вдосконалення механізмів фінансування медицини в Україні. *Via Economica*. (4), 2024. С. 232–240.